DRAWWIET FIL-BIRGU TA' L-IMGĦODDI

Lorenzo Zahra

Xtaqt niġbor ftit tagħrif fuq xi drawwiet li niftakar jien fil-belt qadima tagħna – l-Birgu. Xtaqt nibda mill-bidu tas-sena, u nimxi, pass pass sa tmiemha.

IL-BIDU TAS-SENA

Dari, nhar il-ħdax ta' Jannar fil-ħdax ta' filgħodu, l-Parroċċa kienet iddoqq mota bil-qanpiena l-kbira biex tfakkar il-ġrajja ta' terremot li kien inħass mal-gżira kollha u li kien għamel ħsarat diversi. Għadni niftakar tajjeb li fil-knisja tas-sorijiet Benedittini – il-knisja ta' Santa Skolastika – kien hemm, mal-faċċata, fissura li kienet riżultat ta' dik it-theżżiża.

Hawn irrid insemmi li kull nhar ta' Ħamis filgħaxija kienet tindaqq mota bil-qanpiena l-kbira msejħa "il-Mota tal-Ħamis". Kienet tindaqq biex tfakkar it-twaqqif ta' l-Ewkaristija minn Ġesu. Allura niftakar fid-djar il-ġenituri jaħarqu xi fergħa tas-siġra taż-żebbuġ u jduru biha mad-dar u jbaħħru.

FRAR

Fil-lejl tal-Kandlora lit-tfal kienu jgħidulhom li joħroġ il-Kawkaw jew il-Gawgaw. Dan ma kien ħadd għajr il-Babaw li kienu jbeżżgħu it-tfal bih. Fil-Kandlora il-Kappillan kien jagħti xemgħa li l-parti t'isfel tagħha kienet tkun miżbugħa bil-porporina lewn id-deheb. Ix-xemgħa li kienet tingħata lil xi wħud benefatturi kienet tkun inżejna u mpittra b'disinji ta' fjuri. Ix-xemgħa li jagħti l-Kappillan kienet tinżamm fid-djar, imdendla f'xi rokna. Meta kien jagħmel xi maltemp tal-biża' bit-tfaqqigħ tas-sajjetti, ix-xemgħa kienet tinxtegħel u kienet tingħad it-talba: "Santa Barbara, la deni u lanqas ħsara."

Il-KARNIVAL

Fil-Karnival fit-tlett ibliet kien isir għors sħiħ bil-kumpannijiet jiġġerrew mat-toroq. Fil-Birgu kienu jiġu wkoll xi Żabbarin, liebsin jew ħomor ta' xjaten, jew bojod ta' mewt. It-tfal kienu jibżgħu minnhom. Il-Karnival kien okkażżjoni biex raġel jilbes ta' mara u mara tilbes ta' raġel. Il-grupp *Jazz* tal-banda tal-Birgu kien jidħol il-Belt biex idoqq waqt iż-żfin li kien isir fil-*Main Guard*.

RAS IR-RANDAN

F'Ras ir-Randan kulħadd kien jersaq lejn il-knisja biex il-qassis jagħmillu ftit irmied fuq rasu u jfakkru li "trab kont u trab terġa' ssir". Is-sawm kien aktar osservat mill-lum. Niftakar li anke tal-ħalib - dak li kien jiġi bil-mogħoż jiġru fit-toroq u jħammġu kullimkien – fir-Randan ma kienx jgħajjat l-għajta tas-soltu "Hawn tal-Ħalib", imma kien jgħajjat: "Hawn ta' l-Abjad".

Fir-Randan dari ma kienx isir żwieġ.

Dari wkoll, f'waħda mill-ġimgħat tar-Randan kienet issir il-festa tal-*Via Sagra*, li fil-Birgu, peress li kellna fratellanza apposta, kienet issir gwappa. Kienu jsiru erbatax-il priedka, mhux minn fuq il-pulptu, imma minn fuq il-presbiterju. Xi drabi l-predikatur kien joqgħod jixxenja minn-naħa għall-oħra tal-presbiterju, u bejn priedka u oħra kienu jitkantaw ir-responsorji. Dawn ir-responsorji kienu msemmija ħafna, u għal bosta nies kienu aktar ta' attrazzjoni milli ta' devozzjoni. Dan għax ir-responsorji kienu ħafna drabi solijiet kantati u għalihom kienu jinġiebu l-aqwa tenuri u baxxi, anke dawk li jkunu ġew biex ikantaw l-opri fit-teatru.

ĦADD IL-PALM

Nhar Ħadd il-Palm, fil-Parroċċa ta' San Lawrenz kienu jsiru l-Kwaranturi – 40 siegħa ta' adorazzjoni li kienu jibdew mill-Ħadd u jwasslu sa l-Erbgħa filgħodu. Il-kappella kienet tintrama tassew sabiħ (hekk għadu jsir, almenu dwar it-tiżjin). L-erbgħin siegħa kienu jintemmu l-Erbgħa tat-Tniebri filgħodu. Kif jintemmu, kienu jitniżżlu l-vari tal-Ġimgħa l-Kbira mill-Oratorju tal-Kurċifiss lejn il-Parroċċa. Il-vari kienu jkunu ġa lesti, mlibbsin u armati. It-tfal, li ma kienx ikollhom skola, kienu jinġabru jaraw dan it-trasport tal-vari lejn il-knisja.

L-Erbgħa tat-tniebri wara nofsinhar, waqt l-uffiċċjatura tal-Kanoniċi fil-kor – fejn allura kienu jilbsu l-muzzetta l-vjola – kienu jitkantaw il-lamentazzjonijiet bil-Latin, minn xi tfajjel b'vuċi tajba u b'dak is-soltu ton tradizzjonali.

Nhar il-Ġimgħa l-Kbira mbagħad, l-Adorazzjoni tas-Salib kienet issir b'ċertu solennita'. Il-Kanoniċi kienu jinżlu fil-kor, rashom mgħottija b'muzzetta tas-suf abjad u bla żarbun.

Il-Purċissjoni tal-Ġimgħa l-Kbira kienet iddur sewwa mal-Birgu, tant li kienet tidħol ukoll lejn il-Pjazzetta u terġa' lura minn Strada San Lorenzo. Dan għaliex meta l-Ammiraljat Ingliż ħa x-Xatt kollu f'idejh, kien bena l-kolonnat li minħabba fih din il-purċissjoni m'għaddietx aktar mix-Xatt.

Sibt il-Għid fil-Birgu kien imsejjaħ Sibt il-Gloria. Allura l-Banda tal-Palma f'xi l-għaxra kienet tmur lejn il-knisja tal-Madonna tal-Karmnu u minn hemm kienet takkumpanja bil-marċi l-vara ta' Kristu Rxoxt, li kienet tinġieb lejn il-parroċċa. Dan kien ikun il-bidu tal-festa ta' l-Għid il-Kbir.

L-għada, Ħadd il-Għid filgħodu kmieni kien joħroġ it-tanbur, jew aħjar – il-katuba. Maż-żemiq din kienet iddur mat-toroq biex tħabbar il-qawmien mill-mewt ta' Ġesu. It-tanbur kien jiġġerra mat-toroq kollha tal-Birgu. Xi l-għaxra ta' filgħodu mbagħad, kienet toħroġ il-proċessjoni bl-istatwa ta' Kristu Rxoxt u, kif għadu jsir sal-lum, tingħata dik il-ġirja b'attrazzjoni speċjali. Minn kull fejn tgħaddi l-vara, t-tfal kienu jgħollu l-figolli u

jgħidu lil Ġesu "Berikhieli, berikhieli". Dan kollu kien isir sa żmien il-Papa Piju XII.

Wara l-Għid jibdew il-festi. Il-festa ta' San Ġużepp kienet issir mill-Fratellanza Giuseppina li dari kienet numeruża ħafna, b'mastrudaxxi mustaċċuni għas-sengħa. Fil-Ħdud, xi wħud minn dawn l-imgħallmin kienu jilbsu s-sidrija bil-polka tad-deheb, u b'xi domna mdendla magħha, u bit-tomna, u joqogħdu l-pjazza, jitkellmu fuq is-sengħa tagħhom.

SANTU KRUĊ

Nhar Santu Kruċ, il-festa tas-salib imqaddes, kienet issir processjoni bis-salib, bl-istatwa ta' Santu Rokku u relikwa tas-salib ta' Kristu taħt il-baldakkin. Din il-proċessjoni kienet wegħda tal-kleru u tal-poplu b'radd il-ħajr għall-ħelsien ta' epidemija. Malli tidħol il-proċessjoni, l-poplu kien ikanta għal tliet darbiet "Misericordia" fuq l-artal tal-Kurċifiss.

Tul ix-xahar ta' Mejju kienet issir priedka kuljum minn qassis jew patri differenti filgħaxija, għax dari ma kienx isir quddies filgħaxija. U f'dan ix-xahar ukoll kienet issir il-festa tal-Madonna tal-Karita'. Din kienet issir minn fratellanza apposta, u kull fratell kien ikollu "baċir" imżejjen. Dawn il-baċiri, lejlet il-festa kienu jinġiebu mill-knisja tat-Trinita' fi Triq San Lawrenz akkumpanjati mill-banda. Kull baċir kien ikollu statwetti b'episodji mill-vaġelu u kien ikun imżejjen b'ħobż ta' l-injam. Il-baċiri kienu jitqiegħdu fl-oratorju ta' San Ġużepp. L-għada kienu jinħarġu fil-proċessjoni, u kull fratell kien jinkariga persuna biex iġġorlu l-baċir, u hu jakkumpanja bix-xemgħa. Oriġinarjament il-baċiri kienu tilari bil-ħobż li mbagħad kien jitqassam lill-foqra, imma biż-żmien saru dekorattivi. Il-baċiri kienu oġġetti personali tal-fratelli li kienu anke jżommuhom fi djarhom. B'xorti tajba għad baqa' wieħed li narawh fil-Mużew tal-Parroċċa.

Lapsi kien żmien il-bandli. Dari d-djar kienu kollha b'xi bitħa, u t-tfal kienu jsibu mezz kif jorbtu ħabel biex jitbandlu.

Fix-xahar ta' Ġunju, l-festa tal-Qalb ta' Ġesu kienet tkun tassew gwappa. Kienet saret magħrufa ma' Malta kollha għas-solennita' tagħha. Fuq l-artal maġġur kienet tintrama raġġiera kbira, u fil-għoli kienet titqiegħed l-isfera bl-Ostja Kkonsagrata fuq dinja, jew globu, miżmuma minn grupp ta' anġli. Il-gwerra qerdet mhux biss lil din l-opra hekk sabiħa u artistika, imma wkoll lis-solenita' li biha kienet iċċelebrata l-festa. Anke fil-knisja tal-Lunzjata, għal din il-festa kien jintrama pavaljun kbir, b'ġilandra mill-isbaħ.

Wara kienu jibdew l-għaxar Erbgħat ta' San Lawrenz, b'ċerimonja kull filgħaxija b'tħejjija għal Jum San Lawrenz. Il-jum ta' qabel l-ewwel Erbgħa kien magħruf bħala "Jum il-Mota", għax kienet tindaqq mota bil-qniepen kollha tal-parroċċa biex tgħarraf lid-devoti li l-għada se jkun l-ewwel Jum ta' l-Erbgħa f'ġieħ il-Levita padrun tal-Birgu.

Jgħaddu l-Erbgħat u tasal il-festa. Din ukoll tibda b'mota ġenerali bil-qniepen kollha tal-Parroċċa, mota li tindaqq filgħaxija qabel tibda n-novena – jiġifieri disat ijiem qabel il-festa. In-novena kienet tibda b'quddiesa fis-sitta ta' filgħodu u tkompli b'funzjoni u priedka fuq San Lawrenz wara nofsinhar. It-8 ta' Awissu kien imsejjaħ Jum l-Antiviġilja. Dan għaliex għal bosta snin, lejliet il-festa kien obbligu ta' sawm. Fil-Birgu bosta kienu jsumu billi jieklu biss il-frott, u oħrajn ma kinux jieklu ikel imsajjar bin-nar. Filgħodu fil-knisja, l-istatwa ta' San Lawrenz kienet titqiegħed fuq l-artal u qassis kien ibiddel il-ħwejjeġ ta' l-istatwa u jlibbisha l-ħwejjeġ tal-festa. Bosta tfal kienu jinġabru jarawh ilibbes l-istatwa bil-libsa eleganti u sabiħa tal-festa. Il-funzjoni fil-knisja kienet tkun bil-*piena orchestra*. Fit-8 t'Awissu kienu jibdew ukoll il-festi esterni billi l-banda kienet takkumpanja statwa tal-qaddis li mbagħad titqiegħed fuq kolonna għolja f'post prominenti.

Lejlet il-festa filgħodu kienet issir ukoll l-aħħar priedka tan-novena. Din allura kienet tkun speċjali, billi s-suġġett tagħha kien ikun ir-rebħa tal-Birgu fl-Assedju l-Kbir. Il-poplu kien isejħilha "l-priedka ta' l-Assedju". Wara kien jitkanta *t-Te Deum* li jkun ifisser li ntemmet in-novena, u mad-daqq tal-qniepen jibda l-marċ tal-banda. Kif il-banda tasal il-pjazza kien ikun hemm ballun kbir li jinfetaħ b'musketterija u minnu joħorġu għadd ta' għasafar.

Wara nofs in-nhar issir translazzjoni u għasar b'mod pontifikali – jiġifieri li fuq l-artal ikun hemm iċ-ċelebrant megħjun minn żewġ djakni, u jkun hemm ukoll erba' persuni oħra lebsin il-kappa. Nhar il-festa, l-Arċipriet ta' San Lawrenz kien igawdi privileġġ li jqaddes pontifikali – bħall-isfqijiet – li jkun ifisser li flok żewġ djakni jkunu erbgħa lebsin it-tuniċelli. Naturalment dawn l-istili ta' ċerimonji nqatgħu minn wara ż-żjara tal-Kardinal Lepicier fl-1936.

Nhar San Lawrenz kienu ħafna dawk li jsegwu ċ-ċaqliq tal-kwiekeb – kwiekeb feġġejja msejħa 'Dmugħ ta' San Lawrenz". Oħrajn kienu jfittxu fil-ħamrija biex isibu frammenti żgħar ta' ġebel imbaskat imsejjaħ il-"Faħam ta' San Lawrenz". Billi dak iż-żmien kien hawn faqar konsiderevoli, fil-festa kien jitqassam il-"Ħobż tal-Fqar." Il-festa ta' San Lawrenz, fil-port, kienet waħda marittima, u bħall-lmnarja, kienet okkażżjoni għall-għarus li jieħu l-għarusa għal din il-festa. Kienu jiġu ħafna Għawdxin li kienu jorqdu barra taħt tined apposta, u dak in-nhar il-bibien tal-Birgu ma kenux jingħalqu mis-suldati.

Kien hemm żmien meta wara s-sena 1813 il-festa tbiddlet għal pelligrinaġġ bit-talb u l-orazzjoni u bla ebda mużika; u fil-proċessjoni kienu joħorġu mhux biss l-istatwa ta' San Lawrenz, imma wkoll dik ta' Santu Rokku.

Sa mis-sena 1893, fl-aħħar jiem ta' Awissu bdiet issir festa oħra esterna – festa f'ġieħ San Duminku. Kienet issir mill-knisja tal-Lunzjata. Din il-festa sabet l-

[a]Ppoġġ ta' każin iehor tal-banda, u r-riżultat kien firda kbira fost il-popolin żghir tal-Birgu. Kienu hafna Fokkażjonijiet ta' għajb li nħolqu biss kawża ta' dawn iż-*ewġ festi reliġjużi.

SETTEMBRU

Il-Birgu dejjem kien hemm niesta' sentimenti patrijottiċi. Ir-rebha ta' F Assedju baqghet stampata fil-qlub ta' nies din il-belt. U kien hawn li nibtet il-festa tal-Vitorja tal-Assedju. Kienet issir minn bosta snin qabel processioni bi kwadru antik tal-Madonna msejjah "tal-Vittorja" waqt li FArċipriet nhar is-7 ta' Settembnj mhux biss kien iqaddes ghal nifi dawk li mietu fl-Assedju, imma wkoll kien johroġ ibierek l-inhawi tal-pjazza li parti minnha kien id-ċimiterju. Dawn iċ-ċelebrazzjonijiet inghaqdu ma' ċelebrazzjonijiet esterni bil-baned u bin-nar, u hekk feġġet il-Festa Nazzjonali fil-Pjazza, b'diskorsi minn patrijotti Maltin. Ġara pero li kawża tal-fìrda li kienet twieldet bil-festi estemi ta' San Lawrenz u San Duminku, din il-festa Nazzjonali spiċċat okkażjoni oħra ta' firda u mietei fuq ommha, waqt li nġarret minn bliet u irhula oħra fostna.

Il-Birgu ghandu wkoll inhawi li twieldu mill-ġrajjiet u użanzi folkloristiċi. Hekk nghidu ahna: **Il-Prexxa** - iFpost minn fejn daħlu **t-Torok** fl-Assedju meta ghamlu fetha fis-sur ta' Kastilja. **It-Toqba** - li kienet saret apposta biex bil-lejl fl-Assedju jinġarr il-proviżjon u ghajnuna oħra lejn Sant'lermu. **Il-Pjazza** - kienet il-lok fejn jiltaqghu d-difensuri, waqt li FPjazzetta kienet fejn tinġabar il-maġġuranza tal-poplu. IFBallett - fejn, skond it-tradizzjoni, beda FKamival. **Il-Ġenna** - post qrib il-knisja fejn jintrefghu il-va ri. Il-Banju **tal-Paġġi,** id-Dahla, **Il-Bir tas-Skieken, Il-Palazz ta' Bettina** - fejn twieled u trabba FKardinal Xeberras, **it-Triq ta' Lhud** - fejn il-Lhud kellhom *W-ghetto* taghhom, **id-Dar taFQalb ta' Ġesu, Il-Fortlnl, il-Hwejna** - dawn huma kollha postijiet marbutln ma ġrajjiet folkloristiċi.

Ma xtaqtx inhalli barra d-daqq tal-Lawdijiet fil-Birgu. Dan kien sinjal bid-daqq ta'qanpiena żgħira kull meta titwieled tarbija. Jindaqqu l-Lawdijiet b'sinjal ta' tifhir li) Alla ghat-twelid ta' persuna ġdida.

B'hekk doma dawra mas-sena u tajna taghrif fuq xidrawwiet qodma fil-Birgu.

Kelma ta' Fahhar: Xi ftìt snin flu F Gvern kien qataghha li fil-Palazz ta' Flnkwiżitur Isir mużew tal-Folklor. L-Ghaqda tal-Folklor hadmet hafna ghal dan il-ghan u nġabru hafna oġġetti li kellhom x'jaqsmu mal-Folklor. Sar xoghol mill-Pub//c *Works Department* biex il-Palazz jissewwa. Jiddispjeċini Il l-aperturi kollha, minflok issewwew, saru ġodda, u Fhltan li f bosta minnhom kien hemm il-grafiti tbajdu bil-ġir. Intant il-Palazz infetah bhala Mużew tal-Folklor u nlftakar li fsala tal-*piano nobile* tqieghdu l-karrljiet tal-mejtin. Il-Mużew Infetah nhar il-5 ta' Dicembri!, 1981 - sebat ijiem biss qabel l-elezzjoni.

Żmien wara dahlet l-idea ta' Mużew tal-Etnoloġija, li jsir fìl-Berġa ta' Franza l-Birgu stess. Xi oġġetti fil-mużew tal-folklor ntbaghtu Ghawdex u ohrajn ghebu fl-inventarji. Maghhom gheb ukoll Il-Muiew tal-Folklor. Jinghad li l-Palazz tal-lnkwiżitur hu wkoll mużew etnoloġiku u tal-ġrajja inkwiżitorjali. IFBerġa ta' Franza saret Mużew ta' Fllsien Malti...iżda baqghet BLA LSIEN

© Lorenzo Zahra

APPREZZAMENT

ĠORĠ MIFSUD-CHIRCOP

Nhar FErbgha, d-19 ta' Didembru, 2007, tħabbret iFmewt ta' Ġorg Mifsud-Chircop, li fhajtu hadem bla heda b'riżq Filsien u Ffolkkx Malti, b'mod partikolari l-Ghana. Miet fil-ghomor ta'56 sena. Sa minn xhur qabel, diga' kellu hjiel tal-marda kiefra li hakmrtu, ghalkemm dan mażammux milli jibqa' ghaddej biFhidma tieghu sa Fahhar.

Dr. Mifsud-Chircop kien ukoll antropologu, etnografu, u lecturer il-Junior College u FUniversita'. Ghallem ukoll fiFKulleġġ ta' San Alwiġi. Ir-riċerka tieghu wettaqha mhux biss fMalta, imma wkoll fGottingen, Palermo, u Sheffield. Sa mìll-1998 ha hsieb iFFestival Nazzjonali ta' FGhana. Kien attrv fFGhaqda ta' FGhalliema taFMalti, u ghal sentejn kien ([-President taghha. Bejn is-sena 2003 u 2005 serva wkoll bhala membru fiF kumitat ta'FGhaqda Maltija tal-Folklor. Kellu diversi programmi fuq ir-radju u kien awtur ta' bosta studji u pubblikazzjonijiet biFMalti, bFlngliż u bit-Taljan.

Probabli li Gorg Mifsud-Chircop jibqa' Faktar maghruf ghall-interess li kellu fl-ghana, u ghal kemm hadem ghaliha biex timxi 'l quddiem. Tìsta' tghid li kull ghannej kien jafu. Beda jorganizza FFestival Nazzjonali ta' FGhana fF 1998, u siefer HIFghannejja Maltin biex jghannu barra minn Malta.

Il-funeral sar is-Sibt 22 ta' Didembru, 2007, fìFknisja parrokkjali taFMosta, u ghalih attendew bosta qraba, hbieb, studenti, u rappreżentanti minn kull qasam taFhajja kulturali u sorgali; fosthom diversi membri taFKumitat ta' FGhaqda Maltija taFFolkior. Id-destinn kellu jtsirqilna, qasir iF ghomor, folklorista li ta bórra moderna lill-folkky Malti.

ĠUŻI GATT